

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваленко Марина Сергіївна

<https://orcid.org/0000-0003-0153-4613>

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правознавства

Полтавський університет економіки і торгівлі

м. Полтава, Україна

В умовах воєнного стану дискримінація за ознаками статі набуває особливої гостроти. Гендерні стереотипи, соціально-економічні виклики, а також особливості правозастосування в кризових умовах можуть посилювати нерівність між чоловіками та жінками. Збільшуються випадки насильства над жінками та дітьми внаслідок втрати соціального контролю. Посилення ізоляції, економічні труднощі та психологічний стрес як каталізatori агресії, провокують домашнє насильство. Поширеними стають злочини на ґрунті ненависті, дискримінації зазнають внутрішньо переміщені особи, етнічні меншини та інші вразливі групи.

Збройний конфлікт створює сприятливий ґрунт для поширення насильства, у тому числі домашнього, гендерно зумовленого насильства та злочинів на ґрунті ненависті. Посилення суспільної напруги, переміщення значної кількості людей та погіршення соціально-економічних умов призводять до збільшення кількості випадків насильства та дискримінації.

Відповідно до звіту Офісу Генерального прокурора кількість справ, пов'язаних з домашнім насильством істотно знизилася кількість справ, які доходять до суду. Якщо у 2022 та 2023 роках їх було близько 83%, то цьогоріч лише 64% – це найнижчий показник за останні 5 років (рис. 1) [1].

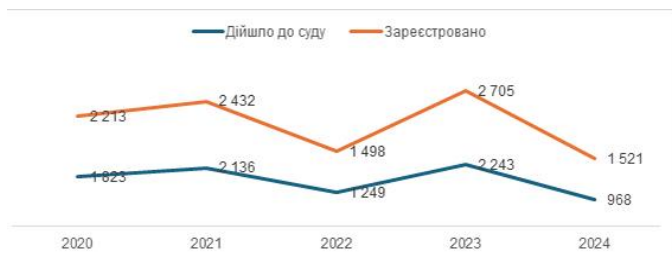

Рис. 1

Такий розрив між кількістю зареєстрованих випадків насильства та судовими справам, пояснюється рядом причин. По-перше, страх потерпілих з боку винної особи, особливо якщо вони проживають разом або фінансово залежать від кривдника. Це може змусити їх відкликати заяву або не надавати необхідні докази для судового розгляду. По-друге, потерпілі не вірять у ефективність роботи поліції та судової системи, вважаючи, що їх справа буде проігнорована або недостатньо розслідувана. Це особливо актуально в умовах переважності правоохоронних органів під час воєнного стану. По-третє, для судового розгляду необхідні вагомі підстави та докази, однак, у чинному законодавстві містяться прогалини, що унеможливають притягнення винної особи до відповідальності. Наприклад, статтею 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (далі – Закон) визначено адміністративну відповідальність за дискримінацію, проте Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить відповідних норм [2].

Не можна не зазначити, що станом на 2024 рік в Україні офіційно було зареєстровано 4 646 735 внутрішньо переміщених осіб: 59,9% складають жінки (2 782 325), 40,1% – чоловіки (1 864 410 осіб). На нашу думку, на сьогодні ця категорія залишається незахищеною та потребує уваги з боку держави та суспільства в цілому. Виникає питання чи є статус «внутрішньо переміщеної особи» захищеною ознакою, оскільки у положеннях вказаного Закону нічого про це конкретно не згадується [3].

Варто також звернути увагу, що розгляд судових справ може тривати роками, що свідчить про відсутність правового механізму для швидкого реагування та притягнення до відповідальності за дискримінацію винних осіб. Виходячи з аналізу статей 9 та 10 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», до повноважень Уповноваженого належить запобігання будь-яким формам дискримінації, проте, на практиці вказані статті стають декларативними, оскільки, не визначають можливості фактично реагувати на випадки дискримінації. Тому, на нашу думку, було б доречно надати повноваження Уповноваженому та його представникам складати протоколи адміністративні правопорушення про вчинення дискримінації та притягати до відповідальності винних осіб.

Така практика дозволила ефективно та швидко реагувати на правопорушення, пов'язані з дискримінацією та розвантажила правоохоронні органи, які значною мірою зосереджені на військових злочинах та безпекових питаннях.

Станом на 2025 рік Україна має досить розвинене антидискримінаційне законодавство, яке частково відповідає стандартам ЄС та міжнародним зобов'язанням. Однак, за висновками агенцій ООН, Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) та інших органів Ради Європи й Європейської комісії, існує низка нагальних питань, які потребують вирішення. Зокрема, необхідно усунути законодавчі та практичні прогалини, щоб забезпечити відповідність національної антидискримінаційної системи Рекомендаціям ЄКРН щодо мови ненависті та злочинів на ґрунті ненависті, а також Директивам ЄС щодо рівності та розслідування таких злочинів [4, с. 352].

У 2021 році був розроблений проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» від 13.05.2021 № 5488 [5], положення якого передбачають відповідальність за дискримінацію, розширюють перелік захищених ознак, а також визначають поняття «нетерпимість», що вирішує ряд законодавчих прогалин, однак, проєкт Закону так і не набув чинності.

Враховуючи вищевикладене, для усунення недоліків українське законодавство потребує значних змін. Зокрема, розширення переліку захищених ознак, включаючи чітке закріплення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ), розширення форм забороненої поведінки, запровадження адміністративної відповідальності за дискримінацію. Потрібно гармонізувати законодавство відповідно до європейських стандартів. Забезпечити рівний доступ до юридичної, соціальної, психологічної допомоги для всіх категорій громадян. Потрібно посилити відповідальність за дискримінацію та порушення прав людини в умовах війни, а процедуру притягнення до відповідальності зробити швидкою та ефективною. Забезпечення гендерної рівності сприятиме загальному зміцненню прав людини, мінімізації насильства та стійкості суспільства під час та після війни.

Література:

1. На 36% збільшало випадків домашнього насилля в Україні за 2024 рік. Опендатабот. 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2024-5> (дата звернення: 19.02.2025).
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06. 09.2012 № 5207-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#top> (дата звернення: 19.02.2025).
3. Мінсоцполітики оприлюднило статистику про кількість ВПО в Україні за областями. Антикризовий медіа-центр. 2024. URL:

<https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy/> (дата звернення: 19.02.2025).

4. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. Асоціація правників України. 2023. URL: https://uba.ua/documents/1PR/PR%20%26%20Communications%202023/Звіт_09_09_2024_fin.pdf (дата звернення: 19.02.2025).

5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації: проєкт Закону від 13.05.2021 № 5488. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26573> (дата звернення: 19.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-23>

THE RELEVANCE OF RESEARCH ON PROBLEMATIC ISSUES OF DOMESTIC VIOLENCE AND GENDER-BASED VIOLENCE DURING THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Kokoshko Fedir Ivanovych

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Law,
Private higher educational institution
«Pylyp Orlyk International Classical University»
Mykolaiv, Ukraine*

Kliuiev Heorhii Alexandrovich

*applicant for the second (master's) level of higher education
in the specialty 081 «Law»,
Private higher educational institution
«Pylyp Orlyk International Classical University»
Mykolaiv, Ukraine*

Kyrychenko Oleh Evgenievich

*applicant for the second (master's) level of higher education
in the specialty 081 «Law»,
Private higher educational institution
«Pylyp Orlyk International Classical University»
Mykolaiv, Ukraine*